

Les
MODISTES
*d'***AUSCHWITZ**

Lucy Adlington

Columna

*Al taller de costura totes tenien nom.
Al camp, tan sols eren un número.*

LUCY ADLINGTON
LES MODISTES
D'AUSCHWITZ

La història real de les dones
que cosien per sobreviure

Traducció d'Alba Dedeu

TÍTOL ORIGINAL: *THE DRESSMAKERS OF AUSCHWITZ*

PRIMERA EDICIÓ: MAIG DEL 2022

© LUCY ADLINGTON, 2021

© DE LA TRADUCCIÓ: ALBA DEDEU, 2022

© COLUMNNA EDICIONS, LLIBRES I COMUNICACIÓ, S.A.U.

AV. DIAGONAL, 662-664 - 08034 BARCELONA

ISBN: 978-84-664-2899-6

DIPÒSIT LEGAL: B. 5.539-2022

FOTOCOMPOSICIÓ: GRUP62

IMPRÈS A CATALUNYA - *PRINTED IN CATALONIA*

www.columnnaedicions.cat

AMB LA COL·LABORACIÓ DEL DEPARTAMENT DE CULTURA

Generalitat de Catalunya
**Departament
de Cultura**

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47). Tots els drets reservats.

Índex

<i>Introducció</i>	9
1. Una de les poques que van sobreviure	15
2. El poder definitiu	43
3. I ara, com continuar?.	75
4. L'estrella groga	113
5. La recepció habitual	143
6. Vols sobreviure	175
7. Vull viure aquí fins que em mori	217
8. De deu mil dones	249
9. Solidaritat i suport	285
10. L'aire fa pudor de paper cremat	319
11. Volen que siguem normals?	369
<i>Agraïments</i>	397
<i>Crèdits de les il·lustracions</i>	399
<i>Bibliografia</i>	403
<i>Notes</i>	415
<i>Índex temàtic</i>	461

I

Una de les poques que van sobreviure

«Després de dos anys, vaig anar a parar a l'edifici de la seu central d'Auschwitz, on feia de modista per a les famílies dels SS, a la sala de costura. Treballava de deu a dotze hores diàries. Soc una de les poques que van sobreviure a l'infern d'Auschwitz».

OLGA KOVÁČZ¹

Un dia com qualsevol altre.

A la llum de dues finestres, un grup de dones amb mocadors blancs al cap seien en taules llargues de fusta, cosint, els caps acotats sobre la labor, agulles endins, agulles enfora. Era una habitació del soterrani. El cel que hi havia a l'altra banda de les finestres no representava la llibertat. Aquell era el seu refugi.

Les envoltava tota la parafernàlia d'una pròspera casa de modes; totes les eines de la seva professió. A les taules, cintes de mesurar mig enroscades, tisoires i carrets de fil. Apilats allà a la vora, rotlles de tota mena de teles. Escampades per l'habitació, revistes de moda i el paper enterc

de fer patrons. Al costat de la sala principal del taller hi havia una cambra privada perquè les clientes s'emproves- sin la roba, tot plegat sota la tutela de la intel·ligent i pre- parada Marta, que fins no feia gaire havia portat la seva popular casa de modes a Bratislava. Com a ajudant, la Marta tenia la Borishka.

Les modistes no cosien en silenci. En un garbuix de llengües —eslovac, alemany, hongarès, francès, polo- nès— parlaven de la feina, de casa seva, de les seves famí- lies..., fins i tot es feien bromes. Al capdavant, la majoria eren joves que rondaven la vintena. La més jove només tenia catorze anys. Li deien la Gallineta, perquè corria amunt i avall de la sala agafant agulles i recollint fils tren- cats.

Les que eren amigues treballaven juntes. Hi havia la Irene, la Bracha i la Renée, totes de Bratislava, i la ger- mana de la Bracha, la Katka, que cosia elegants abrics de llana per a les seves clientes, fins i tot quan tenia els dits garratibats pel fred. La Baba i la Lulu eren una altra pare- lla de cosidores que eren amigues íntimes, l'una seriosa, l'altra plena de picardia. La Hunya, que tenia uns tren- ta-cinc anys, era alhora una amiga i una figura materna, i un autèntic portent. L'Olga, que tenia una edat sem- blant a la de la Hunya, semblava d'una altra època als ulls de les noies més joves.

Totes eren jueves.

Al seu costat cosien dues comunistes franceses, la co- tillaire Alida i la lluitadora de la resistència Marilou. To- tes dues havien estat detingudes i deportades a Auschwitz per oposar-se a l'ocupació nazi del seu país.

En total hi havia vint-i-cinc dones treballant, agulles endins, agulles enfora. Quan a una d'elles la venien a cridar al taller i no se la tornava a veure més, la Marta de

seguida buscava una altra noia per substituir-la. Volia acollir tantes presoneres com fos possible en aquell refugi del soterrani. En aquella sala tenien noms; fora del taller no en tenien, eren simples números.

Hi havia, sens dubte, feina per a tothom. El voluminós llibre negre de les comandes estava tan ple que tenien una llista d'espera de sis mesos, fins i tot per a les clientes d'alt rang de Berlín. Es donava prioritat a les clientes locals, i a la dona que havia obert el saló, la Hedwig Höss. La muller del comandant del camp de concentració d'Auschwitz.

Un dia, un dia com qualsevol altre, es va sentir un crit de consternació i una pudor terrible de roba socarrimada. Catàstrofe. En planxar un vestit, una modista n'havia cremat la tela amb una planxa massa calenta; la marca de la cremada estava just a la part frontal, no hi havia manera d'amagar-la. La clienta havia de venir a emprovar-se el vestit l'endemà mateix. La dona que l'havia cremat es moria de l'angoixa, i cridava:

—Què podem fer? Què podem fer?

En notar el pànic de la companya, les altres van interrompre la feina. No es tractava d'un vestit esguerrat i prou. Les clientes d'aquell taller de costura eren les dones dels oficials d'alt rang de la guarnició de les SS d'Auschwitz. Uns homes tristament famosos per apallissar, torturar i cometre assassinats massius. Uns homes amb un control absolut sobre la vida i el destí de totes les dones d'aquella sala.

La Marta, la cap, va avaluar tranquil·lament els danys.

—Saps què farem? Traurem aquest tros d'aquí i posarem aquesta tela intacta aquí. Vinga, de pressa...

Totes les modistes es van posar a treballar.

L'endemà, l'esposa de l'SS va venir a l'hora estipulada

a la casa de modes. Es va emprovar el vestit nou i es va mirar, perplexa, al mirall de l'emprovador.

—No recordo que el disseny fos així.

—I tant que sí —va respondre suaument la Marta—. No és bonic? Una moda nova...²

S'havia evitat el desastre. De moment.

Les modistes van tornar a la feina, agulles endins, agulles enfora, i van poder viure un dia més com a presones d'Auschwitz.

Les forces que van convergir per crear una casa de modes al camp eren les mateixes que havien donat forma i havien fracturat les vides de les dones que hi van acabar treballant. Dues dècades abans, les modistes, eren joves netes o criatures de pocs anys, no podien tenir ni idea que els seus destins coincidirien en un lloc com aquell. Fins i tot els adults amb qui vivien haurien tingut dificultats per entendre un futur on es confeccionava alta costura enmig d'un genocidi industrialitzat.

Quan som petits, el món és molt petit, però està ple de detalls i sensacions. La llana que irrita la pell, les operacions maldestres d'uns dits freds amb uns botons obtusos, la fascinació per la tela d'uns pantalons que s'esfilagarsa en un estrip sobre el genoll. El nostre horitzó queda circumscrit, d'entrada, per les parets de la llar familiar, i després s'estén a cantonades de carrers, camps, boscos i paisatges urbans. No tenim cap premonició sobre el que passarà en el futur. Amb el temps, els objectes que hem conservat i els records són tot el que ens queda dels anys perduts.

Un dels rostres que ens mira des del passat és el de la Irene Reichenberg quan era una nena (data desconegu-

da). Els seus trets queden empal·lidits entre les ombres; la roba que porta està borrosa. Les galtes se li arrodoneixen amb un somriure incert, com si tingués por de mostrar massa emoció.

La Irene Reichenberg quan era petita.

La Irene va néixer el 23 d'abril de 1922 a Bratislava, una bella ciutat txecoslovaca a les ribes del riu Danubi, amb prou feines a una hora de Viena. Va néixer tres anys després d'un cens que mostrava com era la població de la ciutat: principalment una barreja ètnica d'alemanys, eslovacs i hongaresos. Des del 1918, tots ells havien passat a ser governats pel nou estat txecoslovac. La comunitat jueva, de gairebé quinze mil membres, es concentrava en un barri concret del municipi, a pocs minuts a peu de la riba nord del Danubi.

El nucli del barri jueu era la Judengasse, o Židovská ulica: el carrer dels Jueus. Abans del 1840 se'ls havia segregat en aquest únic carrer en pendent de Bratislava, que formava part dels terrenys del castell local. A la nit,

uns guàrdies municipals tancaven les portes dels dos caps del carrer, cosa que creava, en essència, un carrer-gueto: així es deixava clar que calia considerar els jueus com un grup separat dels altres habitants de Bratislava.

En les dècades següents, les lleis antisemites es van relaxar, i això va donar a les famílies jueves més pròsperes la llibertat de deixar aquell carrer i traslladar-se a la part principal de la ciutat. Els edificis barrocs i en altre temps ufanosos del carrer Židovská havien quedat subdividits en pisos atapeïts on vivien famílies nombroses. Tot i que la zona tenia la reputació de ser de classe baixa, els carrers de llambordes estaven nets, i les botigues i els tallers tenien molta feina. Era una comunitat amb lligams estrets i que s'ajudava mútuament. Tothom es coneixia. Tothom sabia el que feien els altres. Els veïns se sentien part d'aquell lloc d'una manera especial.

*Aquella va ser l'època més feliç de la meua vida.
Vaig néixer allà, vaig créixer allà, i allà vivia amb
la meua família. (Irene Reichenberg)³*

El carrer Židovská era un lloc meravellós per als nens, que anaven i venien de casa dels amics i colonitzaven la calçada i les voreres amb els seus jocs. La Irene vivia al número 18, a la segona planta d'un edifici cantoner. La família Reichenberg tenia vuit fills. Com en tota família nombrosa, entre els germans hi havia aliances i lleialtats diverses, i una certa distància, també, entre els més grans i els més petits. Un dels germans de la Irene, l'Armin, treballava en una botiga de laminadures. Més tard, el noi se'n va anar al Mandat Britànic de Palestina i va evitar el trauma immediat de l'Holocaust. L'altre germà, en Laci

Reichenberg, tenia una feina en una empresa jueva de venda de tèxtils a l'engròs. Estava casat amb una jove eslovaca que es deia Turulka Fuchs.

Durant els primers anys de vida de la Irene, la seva família no pensava en la guerra. Es tenia l'esperança que tot l'horror s'hagués acabat després de l'armistici del 1918 i el naixement d'un nou país, Txecoslovàquia, que reconeixia els jueus com a ciutadans. La Irene mateixa era massa jove per entendre el món fora del barri jueu. El camí que tenia al davant, com el de la majoria de les noies de la seva època, consistia a adquirir competència en les feines domèstiques, de cara al matrimoni i a la maternitat, seguint l'exemple de les seves germanes grans. La Katarina, a qui deien Käthe, festejava amb un jove atractiu que es deia Leo Kohn; la Jolanda (Jolli) s'havia casat amb l'electricista Bela Grotter el 1937; a continuació es va casar la Frieda, que va passar a ser la Frieda Federweiss. A partir de llavors només quedaven solteres la Irene, l'Edith i la Grete.⁴

Del manteniment econòmic d'aquesta nombrosa família se n'encarregava el pare de la Irene, en Shmuel Reichenberg. En Shmuel era sabater, un dels molts artesans del carrer Židovská. L'habilitat i la pobresa dels sabaters ha quedat plasmada als contes de fades. Sens dubte hi havia una certa màgia en la manera com en Shmuel tallava i afaçonava les peces de cuir flexible sobre una forma de fusta, hi cosia les costures amb un fil encerat i hi clavava tots els claus amb cura, encorbat sobre la feina des de les set del matí fins ben entrat el vespre i fent totes les tasques sense l'ajut de màquines. De diners en guanyava pocs, i les vendes eren irregulars. Per a molts residents del carrer Židovská, les sabates noves o fins i tot les reparacions de calçat eren un luxe. Durant els difícils

anys d'entreguerres la gent anava descalça, o amb el calçat mig trencat cordat amb draps.

Si el pare de la Irene era qui guanyava el pa, la seva mare Tzvia (Cecilia) era la que el pastava, i la que s'ocupava de la casa. La seva jornada laboral era encara més llarga que la del seu home. Les tasques de la llar eren dures, i no hi havia aparells que les alleugerissin ni criades que donessin un cop de mà, a banda de les filles. Cada dos anys la Tzvia estava embarassada, i això implicava cuinar més, rentar més roba i netejar més. A pesar de tenir una família tan nombrosa i tan pocs ingressos, la Tzvia feia el que podia perquè cadascun dels seus fills se sentís especial. Un any, la petita Irene va rebre un regal d'aniversari especial: un ou dur sencer tot per a ella. La nena n'estava encantada, i els seus amics del carrer Židovská van sentir parlar d'aquella meravella.

La Renée Ungar el 1939.

En aquest grup d'amigues hi havia una nena d'una família jueva ortodoxa, la Renée Ungar. El pare de la

Renée era rabí, i la mare era mestressa de casa. La Renée, que era un any més gran que la Irene, era agosarada comparada amb la seva reservada amiga.⁵ Un retrat de la Renée del 1939 la mostra amb un aire plàcid i intel·ligent, equilibrat per un parell de borles de dos colors que li pengen d'un coll rodó.

Deu anys abans que es fes aquesta foto de la seva amiga, quan tenia set anys, la Irene va guanyar una nova companya de jocs que acabaria sent una amiga per sempre, i una valenta companya durant el viatge més horripilant de la seva vida.

Era la Bracha Berkovič.

Hi vam tenir bons moments, allà. (Bracha Berkovič)

La Bracha era una noia de camp que havia nascut al poble de Čepa, a la muntanyosa part de Rutènia que es troba als Carpats. Lluny dels centres industrials més importants, aquesta àrea de la Txecoslovàquia d'entreguerres era sobretot agrícola. Les petites ciutats i els pobles de la ruralia es distingien per les seves llengües i els seus costums locals, i fins i tot per uns patrons de brodat propis.

El paisatge de la infantesa de la Bracha estava dominat per la serralada aparentment interminable del Tatra, que en cotes més baixes s'assuavia en forma de camps de trèvol, sègol, ordi i el fullam verd de les plantes de remolatxa sucrera. Els camps els treballaven grups de dones joves que duïen bruses amb les mànigues bombades, faldilles amples de diverses capes i mocadors acolorits al cap. Les grangeres s'ocupaven de les bandades d'oques; els bracers cavaven, espigolaven i sembraven. L'estiu era l'època de vestir cotó estampat i de colors clars: quadres, branquetes i ratlles. A l'hivern era necessari portar teles pesades i llanes fetes a casa. La

foscor de la roba es destacava contra la neu. Els càlids xals amb serrells embolcallaven el cap i es fixaven a lloc sota la barbata, o bé es creuaven i es lligaven a l'esquena. Als punys i a les costures de les mànigues s'entreveïen bandes brillants de brodats florals.

La vida de la Bracha adulta estaria lligada a la roba, i el seu naixement, per casualitat, també ho va estar. La seva mare, la Karolína, va haver de continuar treballant com a bugadera fins i tot en l'última etapa del seu embaràs. A la zona rural dels Carpats, a trenc d'alba, les dones portaven els fardells de roba bruta al riu, on treballaven descalces en l'aigua freda mentre la canalla jugava vora la riba. Una altra part de la bugada es feia a casa: les feixugues peces plenes de sabó s'hissaven del safareig, es fregaven sobre unes taules, s'escorrien amb les mans tallades i es portaven al fil d'estendre. Un dia fred i plujós, la Karolína pujava per una escala de mà per estendre una càrrega de roba neta pesant sota els ràfecs de la teulada, quan va sentir els primers dolors del part. Era el 8 de novembre de 1921. Aleshores la Karolína només tenia dinou anys. Era el seu primer fill.⁶

La Bracha va néixer a casa dels seus avis. Tot i ser un espai petit i atapeït, amb un sol forn d'argila per escalfar l'interior i una bomba d'aigua, la Bracha recordava la seva infantesa com una època de paradís terrenal.⁷

L'amor familiar era el nucli dels seus records feliços, a pesar de certes tensions inevitables.⁸ El matrimoni dels seus pares l'havia arranjat un matrimoni local —cosa que no era estranya en aquella època a l'Europa de l'Est—, i els dos membres de la pròspera parella eren treballadors i capaços. En principi, la idea havia estat que en Salomon Berkovič, sordmut de naixement, es casés amb la germana gran de la Karolína, però la noia l'havia re-

butjat per les seves suposades discapacitats. Llavors van convèncer la Karolína, que es va deixar temptar amb fantasies de ser una núvia vestida de blanc, perquè es casés amb ell. Aleshores tenia divuit anys.

La família sencera feia tot el que podia en unes condicions de vida àrdues i difícils. (Bracha Berkovič)

Poc després de les núpcies de la Karolína i en Salomon van començar a arribar fills. Després de l'abrupte naixement del dia de la bugada van venir l'Emil, la Katarina, la Irena i en Moritz. La petita casa va quedar tan plena que la família va enviar la Katarina —a qui deien Katka— a viure amb la seva tieta Genia, que no tenia canalla, fins que va fer sis anys. Tot i que la Bracha estava més unida a la seva germana petita Irene, quan van deportar plegades la Bracha i la Katka a Auschwitz es van crear uns lligams infrangibles entre elles. Gràcies a la seva lleialtat mútua, van compartir destí a l'Obrador d'Alta Sastreteria.⁹

En el món infantil de la Bracha s'hi sentia l'aroma del pa hallà del Sàbat, s'hi degustaven les galetetes matzo amb sucre cristal·litzat per damunt i s'hi menjaven les pomes al forn de la tieta Serena en una casa plena de rampoines i tapets. La primera cosa que va expandir els horitzons de la noia més enllà de la vida del poble va ser la costura. Més concretament, la sastreteria.

En Salomon Berkovič era un sastre ple de talent, prou preparat per aconseguir feina en una prestigiosa empresa de Bratislava anomenada Pokorný. El sastre va portar la seva màquina de cosir de Čepa a la gran ciutat, i a poc a poc va anar ampliant una clientela pròpia i lleial treballant des de casa, al carrer Židovská, amb un col·laborador que l'ajudava amb les reparacions i els arranjaments de

roba. Al final va aconseguir fer créixer el negoci fins a tenir tres treballadors —tots ells sordmuts—, a banda de l'oncle Herman de la Bracha com a aprenent. Cada any viatjava a Budapest per assistir a presentacions dels darrers estils de moda masculina.

L'èxit de l'empresa d'en Salomon es devia en part a l'ajuda incansable de la Karolína, que el va seguir fins a Bratislava per fer d'intermediària amb els clients i per ajudar amb les emproves. Decidida a no quedar-se enre-re, la jove Bracha va plorar prou per convèncer la seva mare de permetre-li anar a Bratislava.

El viatge en tren, el fet de barrejar-se amb altres pas-satgers i de preguntar-se què l'esperava al final del trajec-te, va ser emocionant per a la noia de poble. Els rètols a bord del tren estaven en txec, eslovac, alemany i francès, cosa que subratllava la mescla de pobles de Txecoslovà-quia. Les finestres del vagó mostraven un paisatge can-viant. El tren va arribar a un món nou i esplendorós.

Bratislava tenia la verdor dels arbres, la lluíssor de l'ar-quitectura nova i el dinamisme dels compradors, els cot-xets, els cavalls, els carretons, els cotxes de motor i els tramvies elèctrics. Embarcacions de càrrega, remolcadors i vaixells de vapor es desplaçaven per les aigües plàcides del Danubi. Als ulls de la Bracha, el pis del carrer Židovská era un lloc extraordinari si es comparava amb la vida rural a Čepa. Hi havia aixetes amb aigua potable, res de galledes omplertes a la bomba. En comptes de llums d'oli, hi havia llums elèctrics que s'apagaven i s'encenien prement un interruptor. La meravella definitiva era un vàter amb cis-terna dins de casa. La cosa millor era que allà hi podia fer amigues noves. Les nenes que la Bracha va conèixer a Bratislava van ser les companyes amb què va acabar pas-sant les experiències pitjors de la guerra.

M'agradava tot, tot, tot [...]. M'agradava anar a l'escola.
(Irene Reichenberg)

La Bracha va conèixer la Irene Reichenberg a l'escola. L'educació era un tret fonamental de la vida jueva, per més pobra que fos una família. A Bratislava no hi faltaven pas escoles ni centres de formació superior. La roba que duïen les alumnes de l'escola jueva ortodoxa del barri per al retrat de grup del 1930 mostra l'orgull que suposava per a les famílies enviar la canalla a l'escola, encara que això impliqués un estalvi addicional a casa. Com que posar per a una foto de grup era una ocasió especial, algunes estudiants porten mitjons blancs i sabates en comptes de les resistents botes de pell que eren més pràctiques per jugar al pati. Moltes de les nenes duen senzills vestits rectes, fàcils de cosir i de mantenir; d'altres porten vestits més elegants, amb una varietat de colls emmidonats i de puntes.

Retrat de grup de l'escola jueva ortodoxa de primària, 1930. La Bracha Berkovič és la segona per l'esquerra, dreta, a la fila del mig.

La moda dels anys vint de portar una cabellera curta és evident, al costat de les trenes més tradicionals. Com

que les nenes no tenien uniforme escolar, de tant en tant les modes es deixaven veure a l'aula. Un any van causar sensació els colls *volant*, fets de teles molt delicades que es prisaven o s'ondulaven. Les nenes competien per veure qui portava més farbalans. La guanyadora va ser una noia que es deia Perla, que va suscitar l'enveja de totes les altres amb les seves moltes capes ondulades de mussolina. Dies feliços.

A l'escola jueva ortodoxa de primària les classes es feien en alemany, una llengua que seria cada vegada més dominant a la vida txecoslovaca. Al principi, a la Bracha li va costar encaixar en l'ambient pel fet de ser novinguda i de sentir-se més còmoda parlant hongarès i ídix; però aviat s'hi va adaptar i va fer amistat amb la Irene i la Renée. Totes elles es van tornar multilingües, i de vegades passaven d'un idioma a l'altre en la mateixa frase.

Fora de l'horari escolar, la canalla del barri jueu campava pels carrers i les escales de les cases jugant a tocar i parar, a fet i amagar, al joc de la rutlla o simplement corrent amunt i avall. Durant les vacances d'estiu, com que la gent era massa pobra per permetre's estiuejar fora de la ciutat, tots els nens se n'anaven al Danubi i nedaven en un gorg poc fondo al costat del riu, o jugaven al parc.

Aquells jocs no impediien que la Bracha enyorés les seves amigues del poble. Als onze anys, va insistir que volia anar a passar l'estiu a Čepa fins que els seus pares hi van accedir. Volent causar bona impressió com a noia independent i d'una gran ciutat, la Bracha va decidir posar-se un conjunt molt més elegant del que s'hauria posat normalment a Bratislava, i va agafar el tren tota sola i orgullosa. Duia un vestit beix que li havia regalat una amiga adinerada, un cinturó de cuir vermell, sabates negres de pell i un barret de palla amb una cinta de color.

Detalls com aquests semblen frívols, en el context més ampli de guerra i patiment que havia de venir després, però són detalls que consoliden un record. La ment els reté quan aquelles llibertats i aquella elegància semblen formar part d'un món desaparegut.

Són records realment preciosos. (Irene Reichenberg)

La roba millor es guardava per al Sàbat i altres festivitats religioses. Les famílies jueves seguien un patró immemorial de rituals familiars, del festival de Roix ha-Xanà, amb les delicioses pomes banyades de mel, al pa àzim i les herbes amargues de l'àpat séder de la Pasqua jueva. Durant les festes jueves més importants se sacrificaven oques engreixades i es preparaven crispetes; la sopa de pollastre amb fideus es coïa lentament als fogons. A la Irene l'entusiasmaven les reunions a casa de la seva nombrosa família per les pregàries, les benediccions i l'escalf que suposava estar tots junts.

Durant el Sàbat, les llars del carrer Židovská quedaven plenes de l'aroma del pa hal·là acabat de fer; un pa que la Bracha sabia trenar. Es pastava a casa i es portava a coure al forn del veïnat. Les dones fregaven les cases fins que estaven ben netes i es posaven davantals blancs per encendre les espelmes de la nit de divendres. Tot i que el Sàbat era, per llei, un període sense treball —inclosa la prohibició de fer tasques tèxtils com tenyir, filar o cosir—, a la família se l'havia d'alimentar igualment. D'alguna manera, la mare de la Bracha trobava prou temps i energia per fer galetes de canyella i *topfenknödel*, una mena de bola de recuit bullit popular que se servia fins i tot en cafès vienesos refinats.

Els casaments eren, naturalment, dates assenyalades de

la vida familiar. Quan un dels ajudants d'en Salomon Berkovič va anunciar que la seva germana es casava amb l'oncle de la Bracha, en Jenő, sabater, la Bracha va rebre un luxe rar: un conjunt de roba comprat en una botiga. Àvida d'emular el seu pare, que al seu taller planxava les peces constantment, la noia va decidir planxar-se ella mateixa el vestit d'estil mariner. Les preparacions nupcials es van parar de cop quan tota la gent de la casa va sentir una pudor espantosa de socarrim: havia cremat el vestit.

A la jove Bracha, que es va haver de posar un vestit vell per al casament, allò li va semblar una catàstrofe. Anys més tard, quan a la taula de planxar de la casa de modes d'Auschwitz es va cremar un vestit i la Marta, la cap, es va fer càrrec de la situació per evitar un daltabaix, aquell record d'infantesa adquiriria una llum diferent, més suau. La Bracha va recordar com vestien la núvia del seu oncle Jenő en una habitació transformada en un lloc encantat per la música d'un gramòfon de corda, els ornaments de paper i un petit arbre en un test, encès amb tot de llumets. Quan el record es va atenuar, la noia va haver de tornar a la realitat de l'Obrador d'Alta Sastreria i a les exigències de les clientes nazis.

*Des del primer moment, vam saber que
haviem d'estar junts. (Rudolf Höss)*

El casament de l'oncle de la Bracha va ser completament diferent d'unes núpcies que es van celebrar a Alemanya el 17 d'agost de 1929, en una granja de Pomerània, a més o menys una hora del mar Bàltic. Més endavant, aquesta altra núvia tindria un profund impacte en la vida de la Bracha, tot i que segurament no va saber mai el seu nom.

Es tractava del casament de l'exsoldat mercenari paramilitar Rudolf Höss. Poc després de sortir de la presó, on havia complert condemna per assassinat, en Höss va donar el sí a l'Erna Martha Hedwig Hensel, coneguda com a Hedwig, que aleshores tenia vint-i-un anys. La foto del dia de la boda mostra la núvia amb un vestit blanc, de cintura folgada i llarg fins a mitja cama. Les mànigues curtes deixen veure uns braços prims. Unes trenes llargues i enroscades fan que el seu rostre sembli petit i delicat.¹⁰

«Ens vam casar així que va ser possible per començar la nostra àrdua vida plegats», escrivia en Rudolf a les seves memòries.¹¹ També hi havia el detall incòmode que la Hedwig estava embarassada del primer fill de la parella, en Klaus, que havia estat concebut poc després que es coneguessin.

Va ser el germà de la Hedwig, en Gerhard Fritz Hensel, qui va presentar el jove matrimoni, que va experimentar el que se sol anomenar amor a primera vista: un idil·li entre dos idealistes fervents entregats a un grup que tot just començava a créixer, anomenat Artaman Bund o Societat d'Artaman. Els membres del grup eren *volkish*: anhelaven tenir una vida senzilla i rural, construïda entorn de conceptes d'ecologia, treball agrari i autosuficiència. Un objectiu essencial era el desenvolupament saludable de la ment i del cos; l'alcohol i la nicotina estaven prohibits, igual que el sexe abans del matrimoni, cosa que resultava irònica en el cas dels nuvis. Tant en Rudolf com la Hedwig se sentien còmodes en el que ell anomenava una «comunitat de gent jove i patriòtica» que buscava una manera de viure natural.¹²

Les teories racials dels Artaman s'adeien a la perfecció amb la retòrica de «la Sang i la Terra» dels partidaris dre-

tans del concepte *Lebensraum*, tan promogut per Adolf Hitler en el seu pompós manifest *Mein Kampf*: Alemanya necessitava expandir-se cap a l'est per crear la seva versió d'un paradís agrícola, racial i industrial, exclusiu per als qui es consideraven de pura sang germànica.

La Hedwig estava tan entregada a aquests ideals com el seu marit, i tenia moltes ganes de començar a treballar el terreny de la família un cop els n'haguessin assignat un. De totes maneres, no eren pas camperols passius. En Rudolf va ser nomenat inspector regional de l'Artaman. Un any més tard, va coincidir per segona vegada amb en Heinrich Himmler, a qui havia conegut el 1921 quan aquest era un ambiciós estudiant de ciències agrònomes. Tots dos homes es van convertir en membres entregats del Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei de Hitler, el Partit Nacionalsocialista Alemany dels Treballadors. Van discutir sobre els problemes d'Alemanya. En Himmler va proposar que l'única solució a la immoralitat urbana i al debilitament racial era conquerir territori nou a l'est.¹³ La seva futura col·laboració seria devastadora per a milions de jueus.

A Bratislava, en aparença protegida de les ambicions tant dels membres de l'Artaman com dels nazis, la vida jueva va continuar amb normalitat fins als anys trenta. Com que les famílies eren nombroses, s'aplegaven grups molt grans en casaments i altres festivitats; això era una oportunitat per retrobar-se amb parents que vivien lluny i amb una gran quantitat de família política. Les xarxes entre famílies eren complexes. D'alguna manera, tothom estava connectat amb tots els altres, i això no semblava tenir res d'extraordinari. Així doncs, quan el germà gran

de la Irene, en Laci Reichenberg, es va casar amb la Turul Fuchs (a qui deien Turulka), per què haurien hagut de donar-hi voltes, a banda d'alegrar-se'n pels nuvis?

Aquell vincle seria crucial de maneres que no es podien imaginar.

La Turulka Fuchs tenia una germana que es deia Marta.

La Marta Fuchs era una noia intel·ligent i capaç, només quatre anys més gran que la Irene i la Bracha, si bé aquells quatre anys feien que semblés immensament més madura i experimentada que les altres dues.¹⁴ La família de la Marta provenia de Mosonmagyaróvár, ara part d'Hongria. La seva mare es deia Rósa Schneider; el seu pare, Dezider Fuchs (conegut com a Deszö en hongarès). Encara faltava força temps perquè s'acabés la Gran Guerra quan va néixer la Marta el primer de juny del 1918. Quan la família de la Rósa i en Dezider es van traslladar a Pezinok, aquest poble quedava prou a la vora de Bratislava perquè la Marta hi anés a estudiar la secundària: hi feia l'especialitat d'arts.¹⁵ Quan va acabar els estudis es va formar com a modista amb l'A. Fischgrundová entre setembre del 1932 i octubre del 1934, després de la qual cosa va treballar a Bratislava fins a la seva deportació el 1942.

El 8 de juliol de 1934, els avis de la Marta, els Schneider, van celebrar el seu 50è aniversari de bodes a Mosonmagyaróvár. La Marta, amb els seus pares i les seves germanes, hi va anar per assistir a la festa. La família més propera es va reunir per a un retrat en un pati amb ombra. La Marta —la tercera per la dreta, dempeus al costat de la seva germana Klárka— ja deixava veure el seu estil amb una alegre llaçada a la part del davant de la brusa. Té la cara somrient i relaxada; el seu caràcter càlid i amistós és evident. La seva germana Turulka —uns quants anys

abans de casar-se amb en Laci Reichenberg— està asseguda al centre, amb una nena a la falda. Es veuen altres detalls d'elegància en els vestits ben tallats, el mocador *art déco* que porta la mare de la Marta (la tercera per l'esquerra, asseguda) i les pulcres sabates de ciutat de les dones assegudes a la filera del davant.

*La Marta Fuchs (segona fila, la tercera per la dreta)
en una celebració familiar el 1934.*

El 1934, la Marta era a Bratislava, acabant els seus estudis de dos anys de tall i confecció. Aquell mateix any, en Rudolf Höss es va unir a les SS: una vocació ben diferent.

Després de moltes reflexions, en Höss havia decidit que el seu somni del paradís agrari amb els Artaman s'hauria d'esperar. En Himmler l'havia convençut que es podia treure encara més partit dels seus talents en un àmbit més ambiciós: impulsant els objectius del nacionalsocialisme. En Rudolf va acceptar el seu primer càrrec en un camp de concentració a Dachau, als afores de Munic.

En teoria, allà s'hi «reeducava» els qui suposaven una amenaça per al Partit Nazi, que acabava de guanyar les eleccions.

La seva dona, la Hedwig, es va traslladar obedientment a l'edifici per a famílies de membres de les SS fora del camp amb els tres fills de la parella: en Klaus, la Heidetraut i la Inge-Brigitt. Malgrat la turbulència, la Hedwig estava políticament compromesa amb els objectius nacionalsocialistes, i no va protestar per la nova feina del seu marit. Al capdavant, ell es limitava a fer de custodi dels «enemics de l'Estat». Quan va néixer el seu quart fill, en Hans-Jürgen, la Hedwig va demanar que li fessin una cesària per evitar que un part prolongat interferís amb els seus plans d'anar a escoltar el gran discurs del Primer de Maig de Hitler a Berlín.¹⁶

El 1934 la Bracha Berkovič estava ben lluny de la política de Berlín, i fins i tot de l'activitat de Bratislava. Durant una celebració del Roix ha-Xanà s'havia posat malalta. Li van diagnosticar tuberculosi. La van traslladar al prestigiós sanatori per a tísics de Vyšné Hágy a l'Alt Tatra, i s'hi va quedar dos llargs anys, lluny de casa, recuperant-se. L'estada li va servir per fer una obertura de mires equivalent al panorama alpí que es podia contemplar des de l'establiment. Va aprendre txec, es va adaptar a una alimentació no caixer i fins i tot va rebre el seu primer regal d'aniversari: un vestit nou preciós. La verdor centellejant de l'arbre de Nadal del sanatori l'encisava.

Malgrat totes aquestes experiències noves, la Bracha encara no havia adquirit saviesa mundana. Després de trobar joguines i roba a les golfes del sanatori, deixades allà per pacients que ja no eren al centre, la noia va deci-

dir enviar-les a la seva família a Bratislava. Va agafar una braçada d'objectes —entre els quals un io-io i un os de peluix que grunyia quan se li premia la panxa— i se'n va anar a l'oficina de correus, del tot convençuda que d'alguna manera arribarien a casa seva. L'empleat de l'oficina li va preparar amablement un paquet amb els regals, hi va escriure l'adreça i en va ordenar l'enviament.

Arran del temps passat al sanatori, quan la Bracha va tornar a Bratislava anava un any per darrere de la Irene i la Renée. Totes les noies havien continuat anant a l'escola, seguint uns estudis que les havien de preparar per al món laboral. Les necessitats econòmiques feien que la majoria dels nens del carrer Židovská deixessin l'escola als catorze anys per aprendre un ofici. El gènere determinava la professió dels joves. Les noies treballaven sobretot de secretàries i en el sector tèxtil, i els seus ingressos havien de servir per mantenir-se fins que es casessin i tinguessin una família pròpia. La Irene es va apuntar a un centre d'estudis de comerç que dirigien uns alemanys dels Carpats. La Renée va començar a estudiar taquigrafia i comptabilitat. D'entrada, la Bracha va obtenir una plaça en un curs de secretaria de l'institut catòlic Notre Dame. Com que semblava «cristiana» segons els estereotips simplistes i reduccionistes de raça que proliferaven, per al retrat escolar dels premis de final de curs la van col·locar a la primera fila. De totes maneres, la seva aparença no la protegiria del prejudici i la segregació cada vegada més intensos a Europa.

Ara que eren adolescents, les noies ja eren prou grans per ser conscients de les tensions creixents a l'estranger i al seu país. La retòrica antijueva a Alemanya va abrusar les tensions antisemites existents a Txecoslovàquia. A mesura que els nazis consolidaven el seu poder, les

notícies de la ràdio eren cada vegada més sinistres. El diari *Prager Tagblatt* mantenia tothom informat de les novetats internacionals més recents. Com calia reaccionar era un dilema.

Podien estar tranquil·les, les famílies jueves, i esperar que la violència continués sent esporàdica? Era exagerat plantejar-se deixar la ciutat i refugiar-se en un ambient rural menys volàtil? I, cosa que encara era més extrema: calia pensar a marxar fins i tot d'Europa i emprendre l'*Aliyà*, el viatge a la terra de Palestina?

Tant la Irene com la Bracha es van unir a grups juvenils sionistes. En part ho van fer per la diversió i la camaraderia; els nois i les noies podien fer amistat o començar tímids idil·lis. Com a rerefons d'aquelles interaccions hi havia un propòsit més profund: l'entrenament per a la feina al kibbutz. Tant la Bracha com la Irene eren membres del grup HaShomer HaTzair, la Jove Guàrdia. A banda d'això, la Irene era una dels integrants del grup d'esquerra HaOgen (L'Àncora) que havia decidit aventurar-se a emigrar a Palestina el 1938 per formar un d'aquests kibbutz. La malaltia i la mort prematura de la seva mare aquell mateix any, juntament amb la falta de diners per comprar el bitllet, van impedir que dugués a terme el pla.

La Bracha també es va unir a un grup semblant que es deia Mizrachi. En una foto amb els seus amics del grup (assegada, al davant a l'esquerra) se la veu radiant i relaxada. La roba de tots els adolescents és informal, pràctica i sense extravagàncies. Va ser a les trobades del Mizrachi que la Bracha va fer una coneixença nova, una fibra més en una trama que acabaria unint una infinitat de vides. Es va fer amiga d'una noia vivaç que es deia Shoshana Storch.